

Галина Лисенко — кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпро, Україна.

Коло наукових інтересів: дослідження проблем педагогіки вищої школи, зокрема, формування та розвитку сучасної освітньої парадигми в Україні; дослідження в галузі педагогічної спадщини України, проблеми становлення і розвитку підготовки викладачів закладів вищої технічної освіти до педагогічної діяльності впродовж XX – початку XXI століть. Співавтор підручника з педагогіки вищої школи (2014 р.).

e-mail: lysenko.halyna@pgasa.dp.ua

УДК 37 (477)

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-4-162-172>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ІНЖЕНЕРНО-БУДІВЕЛЬНОГО ІНСТИТУТУ В 1970-1980-х рр.

Період 70-80-х рр. XX століття був дуже важливим для української освіти і науки, оскільки ряд важливих тенденцій закріпились у технічних вишах УРСР і вплинули на їхній подальший розвиток. У статті розкрито особливості професійно-педагогічної підготовки викладачів Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту (ДІБІ) упродовж 1970-1980-х рр. У результаті дослідження з'ясовано, що стан педагогічної підготовки професорсько-викладацького складу ДІБІ в 1970-1980-х рр. був задовільним, про що свідчать як кількісні, так і якісні показники. Зокрема, кількість кандидатів і докторів наук серед викладацького складу постійно збільшувалась, а їхня педагогічна майстерність удосконалювалась (завдяки усталеним традиціям: проведеною й обговоренню відкритих лекцій, щорічних конкурсів педагогічної майстерності, взаємовідвідування занять, стажування в інших ВНЗ та ін.). З метою актуалізації психолого-педагогічних і методичних знань та вмінь викладачів доведено необхідність створення в інженерно-будівельному інституті центру педагогічної підготовки, діяльність якого в сучасний час могла би забезпечити реалізацію гуманістичної парадигми освіти, зокрема формування гуманітарно-технічної еліти сучасної України.

Ключові слова: вищий навчальний заклад; інженерно-будівельний напрям; Дніпропетровський інженерно-будівельний інститут; професорсько-викладацькі кадри; професійно-педагогічна підготовка; педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. Період 70-80-х рр. XX століття важливий для української історії, оскільки став завершальним етапом радянського експерименту та виявив неготовність радянської країни до реформування, невідповідність світовим тенденціям у галузі економіки й науково-технічних технологій. Незважаючи на прагнення радянської влади активно впроваджувати в промисловість результати НТР, у суспільно-політичній сфері спостерігалася стагнація, яка заважала суспільству розвиватися, змушувала радянських людей вірити в побудову химерного комунізму. У галузі освіти і науки в період 1970-80-х рр. існували суперечливі тенденції, аналіз яких дозволить усвідомити низку проблем вищої школи

України перед прийняттям незалежності. Жорстка підпорядкованість центру, заідеологізованість і закритість радянської освіти та науки гальмували ініціативи науково-педагогічних працівників, прагнення до постійного вдосконалення і підвищення кваліфікації [1, с.17]. Водночас, саме впродовж періоду, що розглядається, відбувається переорієнтація державної науково-технічної політики з екстенсивного на інтенсивний шлях розвитку, що позитивним чином вплинуло на якість вищої технічної освіти УРСР [13, с.22]. Ураховуючи особливості формування особистісно-орієнтованої гуманістичної парадигми сучасної української освіти, зазначене дослідження дозволить з'ясувати позитивні і негативні ознаки процесу професійно-педагогічної підготовки радянських викладачів і скорегувати сучасний процес підготовки викладачів технічних вишів до педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові роботи 1970-1980-х рр., присвячені вивченню «нової історичної спільноти – радянського народу», ставили за мету дослідити підготовку науково-педагогічних кадрів як невід'ємну складову наукової діяльності вищих навчальних закладів [2]. У низці робіт, опублікованих у 1990-х рр., проаналізовано підготовку інженерних та інженерно-педагогічних кадрів в Україні впродовж 70-80-х рр. ХХ ст. [4], [8]. Серед досліджень періоду незалежної України на особливу увагу заслуговує дисертаційна робота О. Юхно, у якій визначено діяльність політехнічних ВНЗ в Україні в другій половині ХХ ст. як самостійну наукову проблему [1], а також дисертаційна робота І. Регейло, у якій проаналізовано основні тенденції розвитку системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у контексті політичних і соціальних перетворень в УРСР, зокрема в добу «розвинутого соціалізму» [13]. Проте комплексного сучасного наукового дослідження, яке б розкривало особливості підготовки викладачів технічних ВНЗ УРСР до педагогічної діяльності, зроблено не було. Джерельною базою дослідження стали справи фондів Державного архіву Дніпропетровської області (ДАДО), у яких ідеться про діяльність аспірантури Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту у 1970-80-х рр. [5], [6], [9], [11], [12], а також комплекс робіт, у яких описано історію ДІБІ в особах його співробітників і студентів [3], [7], [10].

Мета статті – розкрити особливості професійно-педагогічної підготовки викладачів Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту (ДІБІ) упродовж 1970-1980-х рр. **Завдання:** 1) визначити умови розвитку вищої технічної освіти УРСР упродовж 1970-1980-х рр.; 2) з'ясувати стан педагогічної підготовки професорсько-викладацького складу Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту в 1970-1980-х рр.; 3) розглянути умови підготовки молодих викладачів ДІБІ до педагогічної діяльності.

Виклад матеріалу. Вища технічна освіта УРСР упродовж 1970-1980-х рр. розвивалась за таких умов: *соціально-економічні* (швидкі темпи розвитку промислового виробництва під впливом НТР, підвищення вимог до підготовки фахівців, збільшення відсотку працівників промисловості з вищою освітою); *соціально-політичні* (політика держави щодо вищої технічної освіти, надання пріоритету інженерно-технічним вишам, їх фінансова підтримка урядом та , водночас, посилення партійно-державного контролю за підготовкою науково-педагогічних кадрів у часи брежнєвського «неосталінізму»); *науково-технічні* (збільшення наукових досліджень у ВНЗ, співпраця ВНЗ із науковими установами та підприємствами, створення при ВНЗ філіалів і лабораторій, зростання обсягів госпдоговорних робіт, науково-дослідних, проектно-конструкторських та інженерно-технічних розробок). Проте, найважливішими, на думку авторки, стали *академічні умови* розвитку вищої технічної освіти, а саме: збільшення кількості технічних спеціальностей через зміну пріоритетів досліджень у СРСР з гуманітарних на технічні науки, що призвело до однобічного розвитку вищої освіти і науки; ускладнення організаційної структури технічних ВНЗ через поштовплення технічно-промислового розвитку країни; урізноманітнення змісту, форм і методів навчання в закладах вищої технічної освіти; значне підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів та суттєве зміцнення мате-

ріально-технічної бази ВНЗ унаслідок проголошення у 1987 р. курсу на перебудову вищої освіти [1; 13].

Упродовж 70-80-х рр. ХХ століття спостерігалось значне розширення денної форми навчання за рахунок скорочення заочної та вечірньої, відкриття нових технічних ВНЗ згідно з потребами промислових галузей народного господарства та економічних регіонів, перетворення галузевих технічних ВНЗ у потужні осередки підготовки інженерів різних спеціальностей [2]. Яскравим прикладом цього є діяльність Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту, науково-дослідний центр якого став у період 1970-80-х рр. головним науковим центром розвитку будівельного виробництва у Придніпров'ї.

Одним із завдань цього дослідження є аналіз педагогічної складової викладацької діяльності в Дніпропетровському інженерно-будівельному інституті, а також розгляд умов підготовки молодих викладачів до педагогічної діяльності. Особливу увагу слід звернути на той факт, що в 1974 році в Дніпропетровському інженерно-будівельному інституті було відкрито факультет металевих конструкцій (пізніше – будівельних конструкцій), який готував не тільки інженерів-будівельників, а й інженерів-педагогів для системи професійно-технічної освіти [3, с. 69]. Водночас було відкрито інженерно-педагогічні спеціальності в Харківському заочному політехнічному інституті, який нині є Українською інженерно-педагогічною академією. До речі, саме в 1960-1970-х рр. було організовано інженерно-педагогічні факультети у низці технічних ВНЗ УРСР, зокрема Київському, Донецькому, Львівському, Українському заочному політехнічних інститутах, Київському технологічному інституті легкої промисловості, а також агропедагогічні факультети в Уманському й Полтавському сільгоспінститутах [4]. Отже, у Дніпропетровському інженерно-будівельному інституті, який тримався у руслі названих тенденцій, працювали науково-педагогічні кадри, які могли організувати не лише відповідну інженерну, але й педагогічну підготовку студентів.

У 1975 р. на 36 кафедрах ДІБІ працювало 468 викладачів, серед яких 13 докторів наук і 186 доцентів [3, с. 71]. Тобто, відсоток викладачів вищої кваліфікації у вищому навчальному закладі становив лише 42,5%. Слід зазначити, що суттєве збільшення фахівців вищої кваліфікації відбулося впродовж 1971-1975 рр. В архівних джерелах подано інформацію про кількість науково-педагогічних працівників ДІБІ у 1969 р. – 5 докторів і 128 кандидатів наук [спр. 725, арк.11]. У такий спосіб за 6 років кількість докторів наук зросла в 2,6 раза, а кандидатів – у 1,4 завдяки збільшенню кількості аспірантів і здобувачів. Станом на 1 січня 1970 р. було 73 аспіранти (53 – на денній формі навчання) і 40 здобувачів поза аспірантурою [спр. 725, арк.11]. Проте, із 19 осіб, які закінчили аспірантуру в 1969 р., лише 3 подали свої роботи до захисту.

У подальшому кількість аспірантів зменшувалась. Станом на 1 січня 1971 р. їх було 66 осіб, на 1 січня 1972 р. - 48 осіб, а на 1 січня 1973 р. - 39 осіб. Такий процес зумовлений зменшенням плану прийому до заочної аспірантури. Досвід підготовки аспірантів показав, що більшість заочників не завершували свої дисертаційні роботи через відсутність можливості поєднувати виробниче навантаження із навчанням в аспірантурі, а також через відсутність площ для проведення експериментів [спр. 788, арк.4]. Зазвичай успіхів досягали аспіранти, які мали заділ з дисертації та склали кандидатські іспити.

У 1970-х роках основну роль у галузі освіти відігравали партійні органи, які мали привілеї перед керівництвом ВНЗ. У статистичних звітах за 1971 р. проаналізовано роботу аспірантури ДІБІ й зафіксовано претензії з боку партійних органів до її діяльності. Представники влади були не задоволені тим, що серед аспірантів була незначна кількість осіб із партійною приналежністю [спр. 788, арк.4]. Аналітичні дані про роботу аспірантури ДІБІ у 1972 р. свідчать, що значна кількість членів КПРС знаходилася серед аспірантів заочної форми навчання, оскільки партійні органи підприємств сприяли направленню «своїх» осіб до аспірантури, чого не можна було сказати про аспірантуру з відривом від виробництва [спр. 788, арк.11]. Тенденція до переважання серед аспірантів і докторантів осіб з партійною приналежністю зберігалась і в подальші роки.

З метою поліпшення навчального процесу в будівельному інституті було організовано роботу науково-методичної ради, методичних комісій факультетів, груп системного аналізу, до складу яких входили кращі педагоги – професори і доценти. Саме вони приділяли значну увагу покращенню теоретичного і науково-методичного рівня навчальних занять – лекцій, семінарів, розрахунково-графічних і лабораторних робіт, курсових і дипломних проєктів. Слід зазначити, що в цей період в інституті почали проводити відкриті лекції, конкурси педагогічної майстерності; застосовувати елементи програмованого навчання, навчального кіно й телебачення, звукової техніки та інших технічних засобів, наявних у складі [7, с. 84]. Важливою складовою в роботі інституту стала розробка деякими кафедрами наукових тем педагогічного спрямування. Зокрема викладачі кафедри організації та економіки будівництва розробляли структурно-логічну модель підготовки інженера-будівельника на стадії спеціалізації; на кафедрі нарисної геометрії і графіки досліджували інтенсифікацію навчального процесу під час вивчення курсу інженерно-будівельного креслення. Отже, зазначені теми свідчать про те, що тодішній викладацький склад ДІБІ розумів важливість досліджень не лише в технічному, але й педагогічному напрямках. Невід’ємною складовою наукової діяльності сучасного викладача також має бути педагогічна проблематика, наприклад, використання інноваційних технологій під час викладання фундаментальних і спеціальних дисциплін.

У 1970-х рр. почали запроваджувати нові форми перевірки знань студентів, зокрема атестацію, що являла собою сучасний поточний контроль. Результати семестрових атестацій, а також екзаменаційних сесій опрацьовували групи системного аналізу, які, з-посеред іншого, повинні були контролювати навчальний процес, вивчати закономірності, принципи, форми й методи навчання студентів інженерно-технічного профілю [8]. До речі, запровадження семестрових атестацій сприяло покращенню якості навчання – за 1971-1975 рр. абсолютна успішність на денній формі навчання збільшилась у середньому з 92% до 96%, на вечірній формі – майже до 40%, на заочній – до 23% [3, с. 72]. Ці цифри можна пояснити бажанням керівництва збільшити показники, характерним для доби «розвинутого соціалізму». Однак варто зазначити, що серед професорсько-викладацького складу інституту було багато талановитих педагогів, діяльність яких відзначена високими нагородами, зокрема орденом «Знак Пошани» було нагороджено В. І. Харченка, проректора з навчальної роботи, доцента; медалями «За трудову доблесть» – доцентів В. К. Бризгалову і В. К. Семенюту [7, с. 86].

Особливу роль у покращенні методики викладання дисциплін відіграли кафедри суспільних наук, які активно застосовували технічні засоби під час проведення занять, різні форми і методи позааудиторної роботи зі студентами, поширювали методичний досвід серед технічних кафедр. В інституті працювала школа молодого лектора, у якій молоді викладачі вчилися ораторському мистецтву. Кожна кафедра інституту повинна була своєчасно готувати навчально-методичну документацію: структурно-логічні схеми дисциплін, технологічні карти з чітко визначеними годинами, темами аудиторної і самостійної роботи, курсовими проєктами та іншими видами робіт.

Із другої половини 1970-х рр., у зв’язку з активізацією будівництва в Придніпровському регіоні, збільшилась кількість бажаючих отримати інженерно-будівельну професію. Близько 1400 осіб щороку вступало до ДІБІ, що визначило роль навчального закладу і поставило низку нових завдань перед професорсько-викладацьким складом. Завдяки роботі науково-педагогічного складу інституту рівень успішності студентів становив 81-85%, із яких 22-23% показали відмінні і добрі результати [3, с. 84]. Прогресивним педагогічним кроком, спрямованим на поліпшення результатів курсового і дипломного проєктування студентів, стала організація в інституті проєктного комплексу, до якого увійшли: креслярська зала, зала курсових і дипломних проєктів, зала нормативної літератури з лічильними машинами, де завжди можна було отримати необхідну консультацію у викладачів. Організація

комплексу дозволила студентам розробляти проекти, які вони успішно застосовували в реальному виробництві. Виконуючи проєктні завдання, студенти мали можливість наблизитись до реальних виробничих умов [7, с. 100].

Починаючи із середини 1970-х рр. керівництво інституту приділяло значну увагу підготовці власних докторів наук. Для цього перспективних викладачів на два роки переводили на посаду старшого наукового співробітника за умови, що за цей час він завершить написання докторської дисертації. Поширеним стало стажування науково-педагогічних працівників у зарубіжних ВНЗ, що сприяло збагаченню досвідом і отриманню матеріалів для написання дисертацій. Зазначимо, що в 1979 р. над докторськими дисертаціями працювало 38 співробітників інституту.

Що стосується аспірантури, то кількість аспірантів поступово збільшувалась – від 30 осіб у 1976 р. до 48 осіб у 1978 р. [3, с. 86]. У 1970-х рр. відбувся суттєвий прогрес у розвитку аспірантури ДІБІ. У порівнянні з попередніми десятиліттями, коли аспірантів налічувалося одиниці й менше половини кандидатських дисертацій захищали у встановлений термін, слід визнати значний прогрес аспірантури ДІБІ 1970-х рр. у справі підготовки науково-педагогічних кадрів. Аспірантами Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту, зазвичай, ставали успішні випускники закладу, підготовлені до науково-технічної творчості ще в студентські роки. Доброю традицією в інституті став пошук і залучення талановитих студентів до науково-дослідної роботи, зокрема в СПКБ (студентське проєктно-конструкторське бюро), створене при інституті ще у 1960 р. У ДАДО зберігається довідка до обласного комітету Компартії УРСР про роботу СПКБ ДІБІ, у якій зазначено, що бюро організовано при інституті як структурний госпдоговорний підрозділ з метою укріплення зв'язків вищої школи з промисловістю, наближення підготовки кадрів до вимог виробництва, а також запровадження у навчальний процес реального курсового і дипломного проєктування і проєктно-конструкторської підготовки випускників [спр. 846, арк. 1].

Десятки промислових об'єктів, багатоповерхових будинків і гуртожитків, спортзали, приміщення для лабораторних занять, виробничої практики, пам'ятники, кіноконцертний зал у парку ім. Глоби – це неповний перелік об'єктів, збудованих завдяки студентським проєктам, розробленим у СПКБ. Бюро дало путівку у виробниче, науково-технічне і науково-педагогічне життя багатьом студентам, які спробували свої зусилля у науково-дослідній діяльності ще під час навчання. Взагалі, у 1975 р. кількість студентів, задіяних у науково-дослідній роботі, досягла 70% від загальної кількості студентів денної форми навчання [10, с. 106].

Для вступу до аспірантури активно заохочувались особи, які мали чітке уявлення про майбутнє дисертаційне дослідження, а також повністю чи частково склали кандидатські іспити. Архівні джерела підтверджують, що в інституті до аспірантури приймали спеціалістів, які мали схильність до наукової роботи і розпочали написання наукового дослідження. Необхідну кількість молодих спеціалістів залишали в інституті для науково-педагогічної роботи, а також для роботи в науково-дослідних лабораторіях, а згодом – для вступу до аспірантури [спр. 725, арк. 16].

З метою покращення якісних показників діяльності аспірантури, зокрема кількості захищених випускників, підвищували вимоги до наукових керівників, аспіранти яких не захистили свої дисертації. Така політика керівництва інституту призвела до того, що кількість осіб, які успішно захистили дисертації в установленій термін, зросла з 33% у 1973 р. до 71% у 1971 р. та 77% на початку 1980-х рр. [10, с. 120]. Важливим є той факт, що переважна більшість молодих кадрів після здобуття наукового ступеня працевлаштовувались в інституті. Це було обумовлено тим, що більшість осіб, які вступали до аспірантури, мали досвід педагогічної роботи і брали активну участь у роботі студентських наукових гуртків під час навчання [спр. 725, арк. 16]. До речі, ця тенденція збереглася донині – у Придніпровській державній академії будівництва та архітектури (так у 1994 р. став називатися ДІБІ) традиційно молоді викладацькі кадри постають з числа колишніх здібних студентів.

Водночас слід визнати, що питання підготовки науково-педагогічних кадрів постійно було на порядку денному, про що, зокрема, йдеться у висновках звіту ДІБІ від 22 листопада 1979 р.: «Підсилити роботу з підготовки докторів і кандидатів. Ширше використовувати такі форми підготовки як стажер-викладач та стажер-дослідник» [спр. 1251, арк.8]. З метою покращення процесу підготовки кадрів вищої кваліфікації Рада інституту прийняла рішення про таке: під час планування набору до аспірантури перевагу надавати тим спеціальностям, з яких ВНЗ має спецради, а також розширити направлення до цільової аспірантури по кафедрах, які погано забезпечені педагогічними кадрами вищої кваліфікації [спр. 1251, арк.11].

Окрім аспірантури і докторантури, в інституті використовувались інші форми підготовки науково-педагогічних кадрів – факультети підвищення кваліфікації, стажування, творчі відпустки, у яких час від часу брали участь усі викладачі. Прогресивний досвід у справі навчання і виховання інженерно-технічної молоді висвітлювали в інститутській газеті «Молодий будівельник».

Хорошим прикладом для професорсько-викладацького складу інституту були лекції і консультації, які проводили запрошені до навчального закладу вчені, відомі своїми науковими розробками на республіканському і союзному рівнях. Так, у 1978 р. 17 відомих науковців інженерно-технічного профілю прочитали лекції, чим стимулювали співробітників інституту до саморозвитку [3, с. 87]. На порядку денному був обмін науковими та педагогічними досягненнями з іншими вищими навчальними закладами. Слід зазначити, що, незважаючи на збережену традицію обміну науково-педагогічними інноваціями з іншими (у тому числі закордонними) вишами, сучасні студенти ПДАБА воліють більше зустрічатися із фахівцями-практиками, які б допомогли їм краще зрозуміти особливості інженерно-будівельної професії.

В умовах перебудови першим свідченням демократичних змін у житті інституту стали вибори ректора в 1987 р. на альтернативній основі, у результаті яких ректором став доктор технічних наук, професор В. І. Большаков. За участю студентів було обрано деканів двох провідних факультетів – промислового і цивільного будівництва та будівельного. Невід'ємною складовою процесів, що відбувалися в період перебудови, стало реформування вищої освіти в УРСР. Так, Рада інституту, функції якої значно розширились після введення в дію нового статуту в 1987 р., спрямувала діяльність професорсько-викладацького складу на підготовку молодих фахівців, які мають не тільки професійні знання, але й високу загальну культуру, широкий кругозір, прагнуть до самостійного навчання та науково-технічної творчості. У зв'язку з окресленими орієнтирами до складу Вченої ради інституту було залучено студентів, які впливали не лише на навчальний процес, але й на процес переобрання викладачів закладу. Починаючи з 1987 р. для проходження по конкурсу викладачам потрібно було отримати схвальну оцінку студентів (шляхом анкетування). У результаті анкетування 25 викладачів під час атестації отримали зауваження, а один взагалі її не пройшов [3, с. 94]. На наш погляд, урахування студентської думки для укладання чергових контрактів із сучасними науково-педагогічними працівниками могло б слугувати вагомим мотиваційним чинником для стимулювання викладачів до рефлексії і саморозвитку.

Важливо відзначити, що основною тенденцією в галузі освіти в період перебудови стало застосування індивідуального підходу в початковому процесі, зосередження уваги на взаємодії навчання з виробництвом, збільшення кількості годин для самостійної роботи студентів і зменшення кількості лекційних годин. Викладачів зобов'язали організувати самостійну роботу студентів та проводити з ними індивідуальну роботу. З цією метою на всіх факультетах було запроваджено проєктні дні, а на архітектурному, де у студентів відповідно до навчального плану більше графічної роботи, визначено проєктні тижні [3, с. 95].

Ще одним досягненням інституту в період перебудови стала організація чотирнадцяти філіалів спеціальних кафедр на виробництві, що дозволило студентам готувати реальні курсові та дипломні проєкти для конкретних галузей будівництва. Працюючи у

філіалах кафедр на виробництві, викладачі інституту отримали можливість застосовувати інноваційні методи вивчення виробничого досвіду, зокрема метод ділових ігор. Це урізноманітнювало пізнавальну діяльність студентів і наближало процес навчання до реальних виробничих умов. Важливою формою активізації навчальної діяльності студентів ДІБІ стало проведення на кафедрах суспільних наук семінарських занять, які сприяли розвитку гуманітарної складової підготовки інженерів-будівельників. Якщо провести паралель із підготовкою студентів у ПДАБА, то головним побажанням сучасної молоді є урізноманітнення форм навчальної діяльності та збільшення практичної складової, що значно полегшило б їм складний процес професіоналізації.

У 1980-ті рр. розпочалася комп'ютеризація навчального процесу, в результаті якої на всіх випускових кафедрах було створено комп'ютерні класи. Одним із важливих нововведень періоду перебудови стало запровадження нових ТЗН, аудіо-, відео- і мнотехнічних техніки, що сприяло поліпшенню навчального процесу. Проте найважливішим досягненням тих років стало придбання інститутом поліграфічного комплексу і налагодження власної видавничої діяльності, що позитивно вплинуло на якість підготовки молодих науково-педагогічних кадрів [3, с. 96].

З метою підвищення професійно-педагогічного рівня професорсько-викладацького складу впродовж 1980-х рр. у ДІБІ проводили обговорення відкритих лекцій, взаємні відвідування занять (із обов'язковим веденням журналу взаємовідвідування), щорічні огляди-конкурси педагогічної майстерності, які стимулювали викладачів до саморозвитку і вдосконалення педагогічних знань і вмій. Найкращі лектори інституту мали бажання і вміння активізувати студентів, спрямувати їхні пізнавальні інтереси до навчання, дослідження і самостійної роботи, а також здійснювали раціоналізаторську і винахідницьку діяльність. Наслідком творчого підходу викладачів до своїх професійних обов'язків стала підготовка талановитої студентської молоді, яка брала участь у науковій роботі й технічній творчості, отримуючи численні нагороди на всесоюзних і республіканських конкурсах. На нашу думку, відновлення традиції проведення конкурсів педагогічної майстерності спрямувало б професорсько-викладацькі кадри ПДАБА на шлях самовдосконалення, підвищення своєї психолого-педагогічної компетентності, що позитивним чином вплинуло б на педагогічний процес у сучасному закладі вищої освіти.

Підвищення професійної кваліфікації викладачів ДІБІ впродовж 1980-х рр. відбувалось шляхом написання і захисту кандидатських та докторських дисертацій. Так, із 1986 до 1990 рр. більше 100 викладачів стали кандидатами і 17 – докторами наук [3, с. 100]. Активізації процесу підготовки викладачів вищої кваліфікації сприяло відкриття в інституті спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій, яку очолив ректор В. І. Большаков, а до її складу ввійшли провідні фахівці будівельної галузі. Унаслідок означених заходів наприкінці 1980-х рр. кількість професорів і доцентів у інституті складала 65%, що свідчило про активний процес професійно-педагогічного зростання колективу ДІБІ.

У другій половині 1980-х рр. було відновлено докторантуру в єдиній системі неперервної освіти (1987 р.) та реорганізовано аспірантуру з метою посилення її значення в процесі підготовки кадрів до самостійної наукової та педагогічної роботи, а також введено нові навчальні плани і програми для аспірантів і здобувачів. Прийом до аспірантури обов'язково узгоджувався із відділом підготовки науково-педагогічних кадрів та аспірантури Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, який затверджував пропозиції, подані ВНЗ, стосовно прийому до аспірантури [спр.15, арк.1].

Упродовж періоду перебудови було збільшено перелік наукових галузей, додано нові спеціальності, що призвело до їх роздільності, підвищено вимоги до осіб, яким присуджувався науковий ступінь, до офіційних опонентів, запроваджено щорічну звітність спеціалізованих учених рад до Держплану УРСР [13].

У 1975 р. було проведено реформу, згідно з якою ВАК СРСР отримав статус загальносоюзного державного органу з присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань

науковим і науково-педагогічним працівникам за всіма напрямками науки, техніки, освіти й культури. Як відомо, порядок захисту дисертацій, переатестації та нострифікації, організація роботи спеціалізованих учених та експертних рад ВАК незалежна Україна успадкувала з радянських часів. Помітні зміни відбулись лише після 2010 р. під час підготовки нового Закону «Про вищу освіту».

Отже, основними організаційними формами підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації технічного напрямку в 1970-1980-х рр. були: інститут лекційних асистентів у ВНЗ; прикріплення до аспірантури та докторантури; річна аспірантура; цільова аспірантура. Особам, які поєднували педагогічну діяльність з науковою роботою, надавали творчі відпустки, а також переводили на посаду наукового співробітника вищого навчального закладу для підготовки докторської дисертації. З метою підвищення кваліфікації наукових працівників здійснювалася суттєва підтримка в проведенні дослідних робіт упродовж одного року. В наукових установах та провідних вищих навчальних закладах було запроваджено посади стажистів-дослідників, а для здобувачів наукового ступеня доктора наук організовувалося наукове стажування, що мало важливе значення за відсутності докторантури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз умов розвитку вищої технічної освіти УРСР упродовж 1970-80-х рр. дозволив виокремити ряд позитивних тенденцій, які сприяли покращенню процесу професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів (технічного профілю) УРСР. Розвиток науково-педагогічного простору, матеріально-технічної бази ВНЗ, реальна допомога викладачам у процесі підвищення кваліфікації, заохочення здібних студентів до науково-дослідної роботи і вступу до аспірантури, збільшення вимог до наукових керівників і здобувачів наукових ступенів сприяли більш якісній підготовці кандидатів і докторів наук. Водночас, надмірна централізація та ідеологізація, постійний партійно-державний контроль за процесом підготовки викладачів, нерівномірність розвитку наукових галузей гальмували ініціативу науково-педагогічних кадрів, їх прагнення до саморозвитку, сприяли формуванню у них авторитарного стилю викладання. Вкрай негативним чинником у процесі становлення національної вищої школи в УРСР стала русифікація, наслідки якої відчутні донині, через що на 28-му році розвитку незалежної України було прийнято Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Що стосується стану педагогічної підготовки професорсько-викладацького складу Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту в 1970-1980-х рр., то його можна визначити як задовільний, про що свідчать кількісні та якісні показники. Кількість кандидатів і докторів наук серед викладацького складу невинно збільшувалась (з 42% у 1975 р. до 65% наприкінці 1980-х рр.), а їхня педагогічна майстерність поступово удосконалювалася (завдяки діяльності науково-методичної ради інституту, методичним комісіям факультетів, традиціям проведення і обговорення відкритих лекцій, взаємовідвідування занять, щорічних конкурсів педагогічної майстерності, стажування в інших ВНЗ, ін.).

Основою поповнення складу науково-педагогічних кадрів ДІБІ ставали його випускники, які ще в студентські роки під керівництвом науковців брали участь у науково-технічних розробках. Основними етапами професійно-педагогічної підготовки молодих викладачів ДІБІ були СПКБ, стажування (у якості викладачів і дослідників у своєму та інших ВНЗ), аспірантура (у тому числі цільова і річна), школа молодого лектора, докторантура (з 1987 р.). На жаль, відсутність планів і програм підготовки аспірантів унеможливають детальний аналіз педагогічної підготовки молодих викладачів, які у професійно-педагогічній діяльності копіювали стиль роботи (переважно авторитарний) своїх наставників.

Водночас варто підкреслити, що задовільний стан роботи науково-педагогічних працівників ДІБІ тримався завдяки адміністративно-командним методам керівництва. В умовах модернізації і лібералізації радянської системи освіти наприкінці 1980-х рр. – на по-

чатку 1990-х рр. успішність студентів значно знизилася, що змусило керівництво інституту визнати негативний вплив розширення академічних свобод. Серед нагальних рекомендацій з боку ректорату, спрямованих на покращення якості знань студентів було створення при інституті **центру педагогічної підготовки викладачів**, який повинен розробляти нові методики навчання, вивчати досвід інших ВНЗ, накопичувати фонди педагогічних концепцій, а також викладати основи педагогіки і психології. На наше глибоке переконання, подібний проект, який так і не був реалізований у ДІБІ в означений період, міг би значно поліпшити професійно-педагогічну підготовку викладачів сучасних закладів вищої технічної освіти.

Важливим аспектом вивчення залишається більш глибокий аналіз педагогічної складової підготовки аспірантів і докторантів ДІБІ в період 1970-80-х рр., зокрема, організація педагогічної практики, вивчення педагогічного досвіду, формування індивідуального стилю викладання. У перспективі подальших досліджень – проаналізувати стан сформованості професійно-педагогічних якостей у викладачів вищих технічних навчальних закладів незалежної України впродовж 1990-х рр.

Використані джерела

- [1] О. І. Юхно, «Діяльність політехнічних ВНЗ у контексті розвитку вищої технічної освіти в Україні (друга половина ХХ століття)», дис. канд. наук, Сумський держ. пед. ун-т, Суми, 2016.
- [2] В. І. Оноприєнко, *Становление высшего технического образования на Украине*. Киев, УССР: Наукова думка, 1990.
- [3] Г. Г. Кривчик та ін., *Очерки истории Днепропетровского инженерно-строительного института*. Днепропетровск, Украина: Обл. книж. типография, 1993.
- [4] С. В. Оноприєнко, «Розвиток інженерно-педагогічної освіти в Україні (друга половина ХХ століття)», дис. канд. наук, Луганський нац. ун-т, Луганськ, 2011.
- [5] ДАДО, фонд 4157, опис 1, справа 725. – Статистичні звіти і пояснювальні записки до них про роботу аспірантури за 1967-1969 рр. – 22 арк.
- [6] ДАДО, фонд 4157, опис 1, справа 788. – Статистичні звіти і пояснювальні записки до них про роботу аспірантури за 1970-1972 рр. – 14 арк.
- [7] Г. Г. Кривчик, В. І. Крот, та Л. М. Топюк, *Академії будівельних кадрів – 70 років: Нариси історії Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. Дніпропетровськ, Україна: Пороги; ПДАБА, 2001.
- [8] Л. М. Волкотруб, «Підготовка інженерних кадрів у технічних вузах України (друга половина 70-х – перша половина 80-х років ХХ ст.)», дис. канд. наук, Київський ун-т ім. Т. Шевченка, Київ, 1998.
- [9] ДАДО, фонд 4157, опис 1, справа 846. – Доповіді, довідка, інформація про роботу студентського проектно-конструкторського бюро інституту за 1972 р. – 38 арк.
- [10] Г. Г. Кривчик та ін., *Академії будівельних кадрів – 75 років: Нариси історії Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. Дніпропетровськ, Україна: «Енем»; ПДАБА, 2005.
- [11] ДАДО, фонд 4157, опис 1, справа 1251. – Документи про підготовку науково-педагогічних кадрів за 1979 р. – 22 арк.
- [12] ДАДО, фонд 4157, опис 1, справа 15. – План прийому до аспірантури за 1971 р. – 2 арк.
- [13] І. Ю. Рєгейло, *Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації України у ХХ – на початку ХХІ століття*. Київ, Україна: Освіта України, 2014.

References

- [1] O. I. Yukhno, «Dialnist politekhnichnykh VNZ u konteksti rozvytku vyshchoi tekhnichnoi osvity v Ukraini (druga polovyna XX stolittia)» [Activities of Polytechnic Universities in the Context of the Development of Higher Technical Education in Ukraine (the second half of XX century)], dys. kand. nauk, Sumskyi derzh. ped. un-t, Sumy, 2016. (in Ukrainian)
- [2] V. I. Onoprienko, *Stanovlenie vysshogo tehnicheskogo obrazovaniya na Ukraine* [The formation of higher technical education in Ukraine]. Kiev, USSR: Naukova dumka, 1990. (in Russian)
- [3] G. G. Krivchik ta in., *Ocherki istorii Dnepropetrovskogo inzhenerno-stroitel'nogo institute* [Essays on

- the history of the Dnepropetrovsk Civil Engineering Institute]. Dnepropetrovsk, Ukraina: Obl. knizh. tipografija, 1993. (in Russian)
- [4] S. V. Onopchenko, «Rozvytok inzhenerno-pedahohichnoi osvity v Ukraini (druga polovyna XX stolittia) [Development of engineering and pedagogical education in Ukraine (second half of the twentieth century)]», dys. kand. nauk, Luhanskyi nats. un-t, Luhansk, 2011. (in Ukrainian)
- [5] DADO, fond 4157, opy's 1, sprava 725. – Staty'sty'chni zvyty' i poyasnyval'ni zapy'sky' do ny'x pro robotu aspirantury' za 1967-1969 rr. – 22 ark. (in Russian)
- [6] DADO, fond 4157, opy's 1, sprava 788. – Staty'sty'chni zvyty' i poyasnyval'ni zapy'sky' do ny'x pro robotu aspirantury' za 1970-1972 rr. – 14 ark. (in Russian)
- [7] H. H. Kryvchyk, V. I. Krot, ta L. M. Topiuk, Akademii budivelnykh kadriv – 70 rokiv: Narysy istorii Prydniprovskoi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhitektury [The Academy of Building Cadres - 70 Years: Essays on the History of the Pridniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture]. Dnipropetrovsk, Ukraina: Porohy; PDABA, 2001. (in Ukrainian)
- [8] L. M. Volkotrub, «Pidhotovka inzhenernykh kadriv u tekhnichnykh vuzakh Ukrainy (druga polovyna 70-kh – persha polovyna 80-kh rokiv XX st.) [Training of engineers in technical universities of Ukraine (the second half of the 70's - the first half of the 80's of the twentieth century)]», dys. kand. nauk, Kyivskyi un-t im. T. Shevchenka, Kyiv, 1998. (in Ukrainian)
- [9] DADO, fond 4157, opy's 1, sprava 846. – Dopovidi, dovidka, informaciya pro robotu students'kogo proektno-konstruktors'kogo byuro insty'tutu za 1972 r. – 38 ark. (in Russian)
- [10] H. H. Kryvchyk ta in., Akademii budivelnykh kadriv – 75 rokiv: Narysy istorii Prydniprovskoi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhitektury [The Academy of Building Cadres - 75 Years: Essays on the History of the Pridniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture]. Dnipropetrovsk, Ukraina: «Enem»; PDABA, 2005. (in Ukrainian)
- [11] DADO, fond 4157, opys 1, sprava 1251. – Dokumenty pro pidhotovku naukovo-pedahohichnykh kadriv za 1979 r. – 22 ark. (in Russian)
- [12] DADO, fond 4157, opy's 1, sprava 15. – Plan pry'jomu do aspirantury' za 1971 r. – 2 ark. (in Russian)
- [13] I. Yu. Reheilo, Pidhotovka naukovykh i naukovo-pedahohichnykh kadriv vyshchoi kvalifikatsii Ukrainy u XX – na pochatku XXI stolittia [Preparation of scientific and scientific-pedagogical staff of the highest qualification of Ukraine in the XX - beginning of the XXI century]. Kyiv, Ukraina : Osvita Ukrainy, 2014. (in Ukrainian)

Галина Лысенко, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры украиноведения, документоведения и информационной деятельности ГВУЗ «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», г. Днепр, Украина

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО ИНЖЕНЕРНО-СТРОИТЕЛЬНОГО ИНСТИТУТА В 1970-1980-Х ГГ.

Период 70-80-х гг. XX века был очень важным для украинского образования и науки, когда ряд важных тенденций закрепились в технических вузах УССР и повлияли на их дальнейшее развитие. В статье раскрыты особенности профессионально-педагогической подготовки преподавателей Днепропетровского инженерно-строительного института (ДИСИ) в течение 1970-1980 х гг. В результате исследования установлено, что состояние педагогической подготовки профессорско-преподавательского состава ДИСИ в 1970-1980-х гг. было удовлетворительным, о чем свидетельствуют как количественные, так и качественные показатели. В частности, количество кандидатов и докторов наук среди преподавательского состава постоянно увеличивалось, а их педагогическое мастерство совершенствовалось (благодаря установленным традициям проведения и обсуждения открытых лекций, взаимопосещений занятий, ежегодных конкурсов педагогического мастерства, стажировки в других вузах и др.). С целью актуализации психолого-педагогических и методических знаний и умений преподавателей доказана необходимость создания в инженерно-строительном институте центра педагогической подготовки, деятельность которого в современное время могла бы обеспечить реализацию гуманистической парадигмы образования, в частности

формирование гуманитарно-технической элиты современной Украины.

Ключевые слова: технический вуз; инженерно-строительная отрасль; Днепропетровский инженерно-строительный институт; профессорско-преподавательские кадры; профессионально-педагогическая подготовка; педагогическое мастерство.

Halyna Lysenko, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies, Documentation and Information Dnipro State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipro, Ukraine

ORGANIZATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF TEACHERS OF DNIROPETROVSKYI ENGINEERING AND CONSTRUCTION INSTITUTE IN THE 1970S-1980S

The period of the 70's and 80's of the twentieth century was very important for Ukrainian education and science, when in the conditions of global progress and the scientific and technological revolution the backwardness of the Soviet state was increasingly affecting all spheres of society's life. The priority of the technical specialties over humanities has led to a one-sided development of Ukrainian education and science, but at the same time a number of positive trends have been consolidated in the technical institutes of the Ukrainian SSR during the marked period and continue to be preserved until now. The purpose of the article is to investigate the organization of vocational and pedagogical training of teachers of Dnipropetrovskiy Engineering and Construction Institute during the 1970-1980s. The sources of the study were the funds of the State Archives of the Dnipropetrovsk Region (DADO) concerning the activities of the post-graduate course of the Dnipropetrovsk Engineering and Construction Institute in the 1970s-80s, as well as a set of works covering the history of the institute in the faces of its employees and students. As a result of the study, it was found that the state of pedagogical training of the professors and teaching staff of the institute in the 1970-1980s was satisfactory, which is confirmed by quantitative and qualitative indicators. The number of candidates and doctors among the teaching staff has steadily increased, and their pedagogical skills have been gradually improved (thanks to established traditions of conducting and discussing open lectures, mutual receptions, annual competitions of pedagogical skills, internships in other universities, etc.). The young generation of scientific and pedagogical staff of DECI has traditionally grown out of the number of capable graduates of the institution, which, thanks to the teaching instruction, became scientific and technical creativity even in student years, entered postgraduate studies, doctoral studies, successfully defended the dissertation and thus successfully replenished the teaching staff of the institute.

Key words: higher educational establishment; engineering and construction direction; Dnipropetrovskiy Engineering and Construction Institute; professorial teaching staff; vocational and pedagogical training; pedagogical skill.